

Directie-generaal internationale samenwerking

Informatie en discussienota n. 26

**Indicatoren voor ontwikkeling:
een stand van zaken
en voorstellen voor de
Belgische internationale samenwerking**

**D21
K. Panneels
Januari 2003**

Inhoudstafel

pagina

Inleiding	3
Een nieuwe consensus: de Millennium-doelstellingen inzake ontwikkeling	3
Implicaties voor de Belgische samenwerking	4
Voorafgaande methodologische bemerkingen	5
Tien domeinen	6
1. Het terugdringen van de armoede	6
2. Duurzame ontwikkeling	9
3. Basisgezondheidszorg met inbegrip van reproductieve gezondheidszorg	10
4. Onderwijs en vorming	12
5. Landbouw en voedselzekerheid	13
6. Basisinfrastructuur	14
7. Vredesopbouw, conflictpreventie en maatschappij-opbouw	15
8. Gelijke rechten en kansen voor mannen en vrouwen	16
9. Zorg voor het leefmilieu	16
10. De sociale economie	16
Conclusie	17
Synthese-tabel	18

Bijlagen

1. De Millennium Development Goals, Targets en Indicatoren	20
2. Armoedegegevens per regio	24
3. Armoedegegevens per land	28
4. Inkomensverdeling per land	30
5. Ondervoeding	32
6. De 'hongerkoer' van de Wereldvoedseltop	35
7. De ecologische voetafdruk	36
8. Beschikbaarheid voedsel en 'diepte' van de ondervoeding	39
9. Governance indicatoren	44
10. Gegevens Freedom House per land en per klasse	58
11. Sexo-specifieke indicatoren van de gender strategienota	61
12. Indicatoren voor MDG's en PRSP's.	64
13. Indicatoren gebruikt door de Europese Commissie	76
14. Bibliografie	92

Indicatoren voor ontwikkeling: een stand van zaken en voorstellen voor de Belgische internationale samenwerking.

Inleiding

Er is in de loop van de laatste jaren heel wat interesse gegroeid voor het gebruiken of bepalen van indicatoren die ons moeten in staat stellen om na te gaan hoe goed (of minder goed) we op weg zijn op het pad naar duurzame ontwikkeling en armoedebestrijding. De noodzaak voor die indicatoren doet zich gevoelen op algemeen politiek vlak, maar ook op het meer operationele vlak van de projecten en interventies. In deze nota wordt getracht om de recente discussies daarover bondig weer te geven en enig houvast te bieden op een domein dat soms nogal verwarrend of technisch kan overkomen. De Nota wil tevens een discussie-document zijn dat als basis kan dienen voor het kiezen van indicatoren die kunnen worden gebruikt in de Belgische ontwikkelingssamenwerking.

Een nieuwe consensus: de Millennium-doelstellingen inzake ontwikkeling

In de loop van de jaren '90 werden een hele reeks internationale conferenties gehouden waarop een zekere consensus is gegroeid betreffende de ontwikkelingsdoelstellingen die dienen te worden gerealiseerd op mondiaal vlak en dit op verschillende terreinen: milieu en duurzame ontwikkeling, mensenrechten, gender, sociale ontwikkeling, onderwijs, voedselzekerheid, gezondheid Deze sectorale of thematische doelstellingen werden hernomen in de Millenniumverklaring van september 2000 waarin de Staats- en Regeringsleiders van nagenoeg alle landen ter wereld een politiek engagement hebben genomen dat borg moet staan voor het gezamenlijk nastreven van de Millennium-doelstellingen. De centrale uitdaging van de Millenniumverklaring bestaat erin om tegen het jaar 2015 de armoede in de wereld met de helft terug te dringen en de wereld op het pad van de duurzame ontwikkeling te brengen. Uit de Millenniumverklaring werden de volgende acht doelen gedistilleerd: dit zijn de zogenaamde Millennium Development Goals, afgekort als MDG's¹:

1. Halvering van het percentage van de bevolking moet rondkomen met minder dan 1 dollar per dag
2. Basisonderwijs voor alle kinderen
3. Gelijkheid tussen mannen en vrouwen. Gelijke kansen voor meisjes en jongens in het basis- en middelbaar onderwijs
4. Vermindering van de kindersterfte in ontwikkelingslanden met twee derden ten opzichte van het niveau van 1990
5. Verlaging van de moedersterfte met driekwart ten opzichte van 1990
6. Terugdringen van de verspreiding van HIV/AIDS, malaria en andere ziekten
7. Waarborgen van een duurzaam milieu, met als één van de concrete doelen de halvering van het percentage van de bevolking zonder toegang tot veilig drinkwater
8. Ontwikkeling van een wereldwijd partnerschap voor ontwikkeling.

¹ De acht MDG's vervangen sedert einde 2001 de zeven International Development Goals, waaraan vroeger was gewerkt door een aantal internationale instellingen (VN, WB, OESO). Er is een licht inhoudelijk verschil tussen de oudere IDG's, die meer operationeel gedefinieerd waren en de nieuwe MDG's, die meer politiek van aard zijn (en soms moeilijker objectief te bepalen). De zesde Millennium doelstelling (het terugdringen van AIDS en andere ziekten) vervangt de vroegere IDG die het had over reproductieve gezondheid. De achtste doelstelling (het wereldwijde partnerschap) is nieuw.

De activiteiten inzake internationale samenwerking worden hoe langer hoe meer afgestemd op het realiseren van deze Millennium-doelstellingen. Overigens werden deze acht doelen (goals) verder opgesplitst naar 18 specifiekere 'targets'. De internationale gemeenschap is dan ook op zoek gegaan naar indicatoren die moeten toelaten om vooruitgang in de realisering van de doelstellingen te meten. In bijlage één vindt men het overzicht van de 48 indicatoren die in deze context werden gekozen. Er werden recent heel wat inspanningen geleverd om informatie over de Millennium-doelstellingen beschikbaar te stellen. De Wereldbank² en de Verenigde Naties³ hebben specifieke webstekken beschikbaar gesteld, waar zowel globale, regionale als nationale gegevens te vinden zijn. UNDP werkt aan nationale MDG-rapporten in samenwerking met de United Nations Development Group en de betrokken regeringen⁴. De Secretaris-generaal van de Verenigde Naties brengt in het kader van de opvolging van de Millennium-verklaring jaarlijks verslag uit⁵.

Het voordeel van de recente aandacht voor duidelijke doelstellingen en de daarbij horende indicatoren is ongetwijfeld dat daardoor een klare verantwoordelijkheid wordt gelegd bij de betrokken overheden. Het stelt de publieke opinie in staat om de beleidsverantwoordelijken aansprakelijk te maken voor eventuele vooruitgang of achteruitgang en het daagt ook de technische en administratieve verantwoordelijken uit om resultaatgerichte activiteiten te ontplooiën (accountability). Het gebruik van indicatoren past perfect in het streven naar resultaat-gericht beheer (Results Based Management) dat thans opgeld maakt in ontwikkelingsorganisaties.

Implicaties voor de Belgische samenwerking

Ook de Belgische internationale samenwerking heeft een aantal expliciete doelstellingen geformuleerd. Deze zijn vastgelegd in de Wet van 25 mei 1999. Die doelstellingen lopen grotendeels parallel met de Millennium-doelen en het ligt dan ook voor de hand om voor gelijkaardige doelstellingen gelijkaardige indicatoren te hanteren.

Het vinden en gebruiken van goede indicatoren is eveneens van groot belang voor de opvolging van de sectorale en thematische strategienota's die recent werden uitgewerkt. Als de vooropgestelde strategieën later moeten worden geëvalueerd is het nuttig te kunnen refereren aan objectieve en meetbare aanwijzingen voor de tenuitvoerlegging ervan. Ook voor de landenstrategienota's bestaat er een duidelijke behoefte om te kunnen beschikken over indicatoren die aangeven hoe het staat met de uitvoering van de gestelde objectieven. Tenslotte doet zich ook op het vlak van de projecten en interventies de behoefte gevoelen om te beschikken over een betrouwbare reeks indicatoren die moeten toelaten om vooruitgang te meten en op te volgen.

Het feit dat er op dit ogenblik (na meer dan veertig jaar ontwikkelingswerk) nog veel onderzoek en denkwerk gebeurt over de ontwikkelingsindicatoren geeft op zichzelf reeds aan dat het niet zo gemakkelijk is om eenvoudige, betrouwbare en goedkope indicatoren te vinden en stelselmatig te gebruiken. In wat hierna volgt zal getracht worden om enige richtlijnen te verschaffen, en dit voor de twee centrale doelstellingen van de Belgische internationale

² www.developmentgoals.org

³ www.un.org/millenniumgoals/index.html

⁴ www.undp.org en www.undg.org

⁵ Zie laatste rapport aan de Algemene Vergadering A/57/270 van 27 september 2002 evenals het deskundigen rapport waarop het is gebaseerd (Millennium Development Goals: Progress during the 1990's – http://unstats.un.org/unsd/mi/mgd_report.pdf)

samenwerking (met name het terugdringen van de armoede en het bevorderen van duurzame ontwikkeling), de vijf sectorale prioriteiten en de drie thematische prioriteiten. Te samen maakt dat tien domeinen.

Voorafgaande methodologische bemerkingen

Vooreerst echter enkele methodologische bemerkingen. Ontwikkelingsindicatoren kunnen betrekking hebben op verschillende aspecten van het ontwikkelingsproces. Zij kunnen inputs meten, zij kunnen de realisaties meten van de interventie zelf, of realisaties van het groter geheel (een sector of een streek) waarbinnen de interventie zich situeert, zij kunnen processen meten of ook effectieve impact of vooruitgang op het gebied van armoedebestrijding en duurzame ontwikkeling. Iedere organisatie beschikt over een eigen terminologie daaromtrent en het is niet vanzelfsprekend dat achter dezelfde woorden dezelfde definities te vinden zijn ^{6 7}. Impact-indicatoren zijn uiteraard het belangrijkste, maar zij zijn zelden toewijsbaar naar specifieke donor-interventies of activiteiten. Vandaar de noodzaak om, waar zulks nuttig is, ook over input-, resultaat- of procesindicatoren te beschikken⁸. Men kan eventueel ook gebruik maken van zogenaamde 'proxy's, dit wil zeggen indicatoren die minder omvattend of precies zijn, maar soms gemakkelijker te verkrijgen, dan de eigenlijke indicatoren.

Wij gaan er hier van uit dat overeenstemming over de theoretische aard van de indicator minder belangrijk is dan overeenstemming over de selectie en het gebruik ervan als graadmeter voor het opvolgen van ontwikkelingsprocessen en van de projecten en programma's. Die overeenstemming dient meestal te gebeuren in een specifieke landencontext. Vandaar de noodzaak om indicatoren af te spreken met het partnerland (en in samenspraak met andere donoren) liefst in het kader van de Poverty Reduction Strategies of gelijkaardige beleidsdocumenten⁹.

Het kiezen van indicatoren is niet alleen een kwestie van technische kennis. Er zitten ook belangrijke maatschappelijke keuzes achter verscholen¹⁰. Daarenboven moet soms aangegeven worden welke interpretatie dient te worden gegeven aan bepaalde tendensen. Voor kindersterfte is dat duidelijk, maar voor vruchtbaarheidscijfers of energiegebruik is het niet vanzelfsprekend welke norm dient te worden gehanteerd.

⁶ De Europese Unie heft het over input (intrants), output (realisations directes), outcome (résultats) en impact-indicatoren). De Wereldbank heeft het over IDA-inputs en landeninputs die leiden tot outputs en een tijd later later tot outcomes.

⁷ Het is aan te bevelen gebruik te maken van de definities uit het glossarium dat werd opgesteld door OESO-DAC. Zie de 'Glossary of Key Terms in Evaluation and Results Based Management' (2002) te vinden op de webstek www.oecd.org/dac/evaluation

⁸ In het verleden werd allicht te veel gewerkt met input-gegevens en te weinig met impact-gegevens. Maar het zou verkeerd zijn van het ene uiterste in het andere te vervallen. Een input indicator is bvb. de evolutie van het gedeelte van het overheidsbudget dat wordt besteed aan gezondheidszorg. Het komt voor dat een impactindicator van het gezondheidsbeleid zoals levensverwachting daalt ondanks het feit dat de overheidsinspanning gestegen is. Dit kan te verklaren zijn door bvb. de AIDS-epidemie. In die omstandigheden is het belangrijk de aandacht niet alleen te vestigen op de gedaalde impact, maar ook op de budgettaire inspanningen die zijn geleverd en die eventueel aanmoediging verdienen. De terechte bekommernis om impact mag het belang van de inputs niet volledig uit het oog doen verliezen.

⁹ Zie de recente paper van de Wereldbank: "Targets and Indicators for MDG's and PRSP's: What Countries Have Chosen to Monitor", 31 oktober 2002, in bijlage 12

¹⁰ Zo werden in het kader van de discussie over de Millennium-doelstellingen de indicatoren gebruik van voorbehoedsmiddelen of demografische groei geschrapt.

Er zijn drie belangrijke referentiepunten voor het identificeren van indicatoren voor de Belgische ontwikkelingssamenwerking: de Millennium-doelen, de doelstellingen van de Wet van mei 1999 en de recente richtlijnen¹¹ terzake van de Europese Commissie. In wat volgt zullen we ernaar streven om per domein enkele goede basisindicatoren te identificeren die kunnen gebruikt worden voor het opvolgen van het samenwerkingsbeleid op die terreinen. Deze zijn in eerste instantie bedoeld om te kunnen nagaan hoe de globale evolutie er uit ziet. Het is evenwel duidelijk dat voor elk van de individuele domeinen kan en moet gestreefd worden naar een ruimer gebruik van indicatoren dan bedoelde basisindicatoren. Binnen de basis-indicatoren worden nog telkens één kern-indicator gekozen. Deze zijn in eerste instantie bedoeld voor beleidsmakers en de publieke opinie. Technici en administratieve verantwoordelijken zullen voor de analyse en opvolging van deelaspecten uiteraard de ruimere basis-indicatoren of meer specifieke indicatoren gebruiken.

Tien domeinen

De tien domeinen waarvoor we indicatoren nodig hebben (voorstellen) zijn de volgende:

1. armoede
2. duurzame ontwikkeling
3. basisgezondheidszorg met inbegrip van reproductieve gezondheidszorg
4. onderwijs en vorming
5. landbouw en voedselzekerheid
6. basisinfrastructuur
7. conflictpreventie en maatschappij-opbouw
8. gelijke rechten en kansen voor mannen en vrouwen
9. zorg voor het leefmilieu
10. de sociale economie

1. Het terugdringen van de armoede

In het kader van de internationale afspraken voor de Millennium-doelen werden voor het eerste doel (het uitroeien van extreme armoede en honger) twee 'targets' geformuleerd. Het gaat met name over (1) het halveren van het percentage mensen dat in extreme armoede leeft en (2) het halveren van het percentage mensen dat honger lijdt. Voor beide targets samen werden op internationaal vlak vijf indicatoren aanvaard: drie voor armoede en twee voor honger.

Millenniumdoelstelling 1: Uitroeien van extreme armoede en honger

Target 1: Tussen 1990 en 2015 moet het aandeel van de mensen wier inkomen lager is dan 1 dollar per dag gehalveerd worden.

Indicatoren voor armoede:

- Aandeel van de bevolking met een inkomen van minder dan 1 dollar per dag
- De armoedekloof of de poverty gap: dit is een combinatie van het aantal armen onder de absolute armoedegrens met de 'diepte' van de armoede¹²
- Het aandeel van het armste gedeelte van de bevolking (armste 20%) in de nationale bestedingen

¹¹ Zie Guidelines for the use of Indicators in country performance assessments, November 2002 (Bijlage 13).

¹² Dit is de afstand tussen de mediaan van de inkomens en de armoedegrens waarbij wordt verondersteld dat alle inkomens boven de grens gelijk zijn aan de armoedegrens.

Target 2: Tussen 1990 en 2015 moet het aandeel van de mensen die honger lijden gehalveerd worden.

Indicatoren inzake honger:

- Prevalentie van kinderen (onder vijf jaar) met te laag gewicht (underweight)
- Aandeel van de bevolking met een dieet onder een minimumdrempel van energetische waarde (kcal)

Gegevens

De gegevens over 'extreme' **armoede** (inkomensarmoede - gemeten aan de 1 dollar per dag norm en de armoedekloof) worden nu vrij regelmatig gepubliceerd door de Wereldbank¹³.

Er zijn ongeveer 1,2 miljard mensen wereldwijd die in extreme armoede leven. Zie de globale cijfers in bijlage 2A¹⁴.

De globale cijfers inzake de armoedekloof (de tweede MDG indicator) zijn opgenomen in bijlage 2C¹⁵. De gegevens per land zijn vrij gemakkelijk te vinden in de courante Wereldbankpublicaties (zie bijlage 3). De moeilijkheid is dat de enquêtes waarop deze gegevens gebaseerd zijn veelal met verscheidene jaren interval plaats hebben¹⁶, zodat het moeilijk is ze te gebruiken om de evolutie op korte termijn te volgen. Een aantal landen hanteren de internationale armoedegrens van 1 dollar per dag, maar vele landen werken met eigen nationale armoededrempels. Zie gegevens in bijlage 3. De evolutie in de tijd is alleszins belangrijker dan het niveau van de drempel.

De gegevens inzake inkomensverdeling worden eveneens opgenomen in het World Development Report en de World Development Indicators. Zie bijlage 4.

Er zijn twee MDG-indicatoren die de evolutie van de **honger** meten.

De eerste heeft betrekking op de prevalentie van ondervoeding bij kinderen (underweight children) en wordt opgenomen in de meeste Wereldbank publicaties onder de titel 'Prevalence of Child Malnutrition'. De berekeningen worden gebaseerd op gegevens van de Wereldgezondheidsorganisatie.

De tweede honger-indicator (onder een minimum-drempel van energieverbruik) is afkomstig van de FAO publicatie World Food Insecurity¹⁷. Die bevat de tabel: "Prevalence of undernourishment", opgenomen als bijlage 5. Het percentage van het aantal mensen in de ontwikkelingslanden dat honger lijdt bedroeg in 1990 ongeveer 20 procent. Dit percentage

¹³ Zie de jaarlijkse World Development Reports en de World Development Indicators. De gegevens zijn grotendeels gebaseerd op volkstellingen en budgetenquêtes van gezinnen. De oorspronkelijke internationale norm was 1 US dollar aan zgn. Purchasing Power Parity (PPP) in 1985. De laatste berekeningen werden gemaakt op basis van de norm 1,08 US \$ aan PPP voor 1993. Zie S. Chen en M. Ravallion: "How did the world's poorest fare in the 1990's" (2000), waaruit de bijlagen 2 A tot D komen.

¹⁴ Soms wordt ook melding gemaakt van de 2 \$ per dag norm, die verondersteld wordt om de 'gewone' armoede te meten. Zie bijlage 2B voor de 2\$ per dag norm.

¹⁵ Vooral voor de middeninkomenslanden kan het zinvol zijn te refereren aan de relatieve armoede, die gemeten wordt op basis van een nationale in plaats van internationale armoededrempel. Zie daarover bijlage 2D.

¹⁶ Er is een webstek bij de Wereldbank die de beschikbare armoedegegevens per land bijeenbrengt. Zie www.worldbank.org/research/povmonitor. De bank beschikt ook over een interessante stek waar de informatie over de beschikbare surveys en enquêtes in Afrikaanse landen te vinden is. Zie www4.worldbank.org/afr/poverty/databank/survnav

¹⁷ Zie www.fao.org bij publications: State of Food Insecurity in the World (SOFI)

moet dus tegen 2015 gehalveerd worden tot 10%¹⁸. De indicator wordt ook opgenomen in het Human Development Report van UNDP als het percentage ondervoede mensen.

Commentaar

Armoede en honger zijn twee maatschappelijke fenomenen die sterk parallel verlopen. Wie honger heeft is zeker arm en als de armoede stijgt of daalt zal ook de honger veelal stijgen of dalen. De eerste indicator voor honger (ondergewicht) vormt dan ook een goede 'proxy' voor armoede. Voor de interventies is het vaak gemakkelijker om gegevens te verzamelen over ondervoeding, gemeten aan ondergewicht dan over armoede.

FAO heeft wat inspanningen moeten leveren om de honger-indicator te laten opnemen in de lijst van Millennium-indicatoren. Op het eerste gezicht lijkt deze indicator (verbruik kcal. per capita) nochtans een zeer anschouwelijk beeld te geven van de evolutie van de honger ¹⁹, maar het is wel zo dat de berekeningswijze veel ruimte laat voor onnauwkeurigheden en vergissingen.

Er is uiteraard een verband te leggen tussen de twee indicatoren die de honger meten en de indicatoren die later aan bod komen voor de sector landbouw en voedselzekerheid. Wat ondervoeding betreft wordt vooral gewerkt met drie indicatoren: de reeds vermelde indicator ondergewicht (gewicht voor leeftijd). Daarnaast is er belemmerde groei of stunting (lengte voor leeftijd) en acute ondervoeding of wasting (gewicht voor lengte). Belemmerde groei (stunting) is een langere termijn indicator die als dusdanig chronische ondervoeding meet. Wasting daarentegen meet vooral acute ondervoeding. Het Belgische Overlevingsfonds dat erop gericht is structurele voedselonzeekerheid op te heffen heeft ervoor gekozen om te werken met de indicator belemmerde groei of stunting (lengte voor leeftijd), omdat die beter de langere termijntendensen weergeeft²⁰.

Voorstel

Voor de opvolging van de Belgische samenwerking wordt voorgesteld om te werken met de vrij ruim aanvaarde armoede indicator 1 dollar per dag voor het aspect armoede en met de indicatoren underweight for children en stunting voor het opvolgen van de honger.

De eerste indicator heeft veelal betrekking op de nationale gemiddelden en is als dusdanig niet gemakkelijk te verbinden met (Belgische of andere) donor- financiering. In het kader van de interventies kan dan ook eventueel gewerkt worden met een 'proxy' zoals de evolutie van het gezinsinkomen. Indien de inkomensgegevens moeilijk te verkrijgen zijn wordt best overgeschakeld op één van de honger-indicatoren. Underweight is daarvoor nogal aangewezen, omdat het een officiële MDG-indicator is. Anderzijds is belemmerde groei of stunting (lengte voor leeftijd) een betere indicator voor de dieperliggende dimensies van armoede en honger. Voor het opvolgen van de relevantie van de programma's en projecten van de Belgische samenwerking wordt daarom voorgesteld om eveneens te werken met deze

¹⁸ De halvering van het percentage (Millennium-doelstelling) wordt haalbaar geacht. Het halveren van het aantal mensen dat honger lijdt (de doelstelling van de Wereldvoedseltop van 1996) echter niet. Er zijn wereldwijd ongeveer 800 miljoen mensen die honger lijden. De evolutie van het aantal mensen dat honger lijdt kan ook grafisch worden voorgesteld aan de hand van de kokergrafiek die door FAO wordt gebruikt voor de opvolging van de Wereldvoedseltop. Zie bijlage 6.

¹⁹ Ondervoeding, zoals gerapporteerd door FAO was ook geen indicator voor de oorspronkelijke International Development Goals. Voor de IDG's waren er 21 indicatoren geselecteerd.

²⁰ Zie rapport Vanderheyden September 2001

indicator. De kernindicator wordt alleszins de extreme armoede gemeten aan de nationale of de internationale armoededrempel.

2. Duurzame ontwikkeling

Duurzaamheid is wellicht een van de moeilijkste dimensies om statistisch te vatten in enkelvoudige indicatoren. Voor de Millennium-doelstelling op dit domein (het verzekeren van milieu-duurzaamheid) werden drie targets geformuleerd en werden in totaal zeven indicatoren aangehouden²¹. Het gaat om de volgende targets en indicatoren:

Millenniumdoelstelling 7: Verzekeren van milieuduurzaamheid

Target 9: De beginselen van duurzame ontwikkeling integreren in het beleid en de programma's van de landen en het verlies van milieurijsdommen terugschreeven.

- Gedeelte van het grondgebied dat bebost is
- Oppervlakte die beschermd is om biologische diversiteit te handhaven
- BNP per eenheid energieverbruik (proxy voor energie-efficiëntie)
- Uitstoot van koolstofdioxide per capita

Target 10: Halvering van het gedeelte van de bevolking dat geen toegang heeft tot veilig drinkwater

- aandeel van de bevolking met een duurzame toegang tot een beveiligde water bron

Target 11: Tegen 2020 een betekenisvolle verbetering bewerkstelligen in het leven van tenminste 100 miljoen krotbewoners

- Aandeel van de bevolking met toegang tot sanitaire voorzieningen
- Aandeel van de bevolking met toegang tot gegarandeerd gebruiksrecht van land en natuurlijke hulpbronnen

Commentaar

Het is niet zo eenvoudig om hieruit een keuze te maken. De evolutie van de CO2 uitstoot lijkt de meest directe impact te hebben op duurzaamheid, maar het is een indicator die in de meeste gevallen moeilijk toe te schrijven is aan ontwikkelingsinterventies.

De indicator die naar ons gevoelen het best weergeeft hoe het staat met duurzame ontwikkeling is de zgn. "ecologische voetafdruk" die aangeeft in welke mate de verschillende landen beslag leggen op de grondstoffen en middelen van de planeet. Voor het ondersteunen van de huidige productie en consumptie van voedsel en hout heeft elke aardbewoner een biologisch productieve oppervlakte ter beschikking van 2,2 ha. In de praktijk gebruiken wij thans gemiddeld 2,85 ha. De westerse landen leggen een proportioneel te hoog beslag op de gebruiksruimte van de planeet. We plegen dus rooibouw. Zie de strategienota milieu punt 1.3.2. en bijlage 7. Deze ecologische voetafdruk-indicator wordt vooralsnog maar zelden vermeld in recente internationale beleidsdocumenten.

Andere indicatoren die internationaal wel aanvaard zijn en die o.i. meer betrekking op de duurzaamheid dan de zeven vermelde MDG-indicatoren zijn de vruchtbaarheidscijfers en de bevolkingsaan groei. Een vruchtbaarheidscijfer van 2,1% (hetgeen overeenkomt met een bevolkingsgroei van 0%) stabiliseert de druk van de bevolking op de planeet en draagt op die

²¹ Zie bijlage 1.

manier bij tot duurzaamheid. Zoals gesteld vertegenwoordigt een selectie als deze echter impliciet een maatschappelijke of politieke optie, die moet nagetrokken worden met het partnerland.

Verder lijkt het ook belangrijk aandacht te besteden aan de problematiek van energie en watervoorziening. De VN publiceerden in het verleden statistieken over het aandeel hernieuwbare energiebronnen in het geheel van het energieverbruik. Deze indicator lijkt ons belangrijk vanuit het oogpunt van duurzaamheid, maar is niet opgenomen bij de Millenniumindicatoren. Ook het gebruik van fris water (als percentage van de hernieuwbare watervoorraad) lijkt ons een cruciaal gegeven voor duurzame ontwikkeling, zeker naar de toekomst toe.

In de strategienota milieu worden een hele reeks indicatoren vooropgesteld. Daarin wordt uiteindelijk de voorkeur gegeven aan proces-indicatoren. Wij stellen voor om de rapportering op dit domein voor de Belgische samenwerking gebruik te maken van de volgende vijf indicatoren: de uitstoot van koolstofdioxide, de ecologische voetafdruk, het vruchtbaarheidscijfer, het aandeel van hernieuwbare energiebronnen in de energieconsumptie en het gebruik van friswater. Slechts één daarvan is tevens een Millennium-indicator. De ecologische voetafdruk zou de kern-indicator worden. Eventueel kan deze vervangen worden door de indicator biologische diversiteit (percentage van het landoppervlak dat beschermd wordt).

Gegevens

De gegevens over de uitstoot van koolstofdioxide per capita en de vruchtbaarheidscijfers zijn te vinden in de meeste internationale publicaties (Wereldbank, UNDP, UNICEF). De World Development Indicators bevatten ook gegevens over het gebruik van friswater. Voor de ecologische voetafdruk bestaat er een rapport van het World Wide Fund for Nature²². Er moet nader onderzocht worden of deze gegevens op regelmatige tijdstippen en op een betrouwbare manier kunnen beschikbaar gesteld worden. Misschien is het aangewezen van deze indicator een speerpunt-actie te maken voor de Belgische samenwerking. Het aandeel van hernieuwbare energiebronnen werd gepubliceerd door de VN.

3. Basisgezondheidszorgen met inbegrip van reproductieve gezondheidszorg

De Belgische samenwerking heeft in deze sector heel wat ervaring. In de ontwerp-strategienota worden een aantal indicatoren vooropgesteld²³. Van de indicatoren voor de opvolging van de Millennium-doelstellingen hebben er een twaalfal betrekking op gezondheidssector.

Millenniumdoelstelling 4: Vermindering van kindersterfte

Target 5: De vermindering van de kindersterfte met twee derden tussen 1990 en 2015

Indicatoren

- Kindersterfte

²² Zie Living Planet Report 2002. Webstek www.panda.org en www.rprogress.org

²³ Zie paragraaf 223 van draft versie 21 februari 2002. Daarin is o.m. sprake van de levensverwachting, het aanbod, de kwaliteit en het gebruik van gezondheidsdiensten, de vermindering van de grote aandoeningen, de vermindering van moedersterfte en de behandeling van specifieke tropische ziekten (malaria, tbc en slaapziekte)

- Zuigelingensterfte
- Aantal kinderen met de leeftijd van één jaar die ingeënt werden tegen mazelen

Millenniumdoelstelling 5: Verbeteren van de gezondheid van de moeders

Target 6: Verminderen van de moedersterfte met drie vierden tussen 1990 en 2015

Indicatoren

- Moedersterfte
- Aantal geboorten dat wordt begeleid door medisch geschoold personeel

Millenniumdoelstelling 6: Bestrijden van HIV/AIDS, malaria en andere ziektes

Target 7: De verspreiding van HIV/AIDS is gestopt tegen 2015 en het terugdringen ervan aangevat

Indicatoren

- Prevalentie van HIV bij 15-24 jarige zwangere vrouwen²⁴
- Gebruik van contraceptiva²⁵
- Aantal kinderen die wees werden door de HIV/AIDS epidemie

Target 8: Het aantal gevallen van malaria en andere belangrijke ziektes is gestopt tegen 2015 en het terugdringen ervan aangevat

Indicatoren

- De incidentie en het aantal sterfgevallen te wijten aan malaria
- Het aandeel van de bedreigde bevolking dat preventieve en curatieve middelen tegen malaria gebruikt
- De incidentie en het aantal sterfgevallen te wijten aan tuberculose
- Het aandeel van TB-gevallen dat wordt opgespoord en genezen

Commentaar

Het aantal vooropgestelde indicatoren is nogal overdadig. Wij stellen voor om hieruit vijf indicatoren te gebruiken als basis-indicator voor de sector, met name de kindersterfte, de moedersterfte, het gebruik van contraceptiva, het aantal gevaccineerde kinderen (DPT3)²⁶ en de HIV-prevalentie bij 15-24 jarige zwangere vrouwen. De gegevens daarover zijn te vinden in de courante internationale publicaties.

Het gebruik van de eerste twee indicatoren ligt voor de hand: zij meten rechtstreeks twee van de acht Millennium-doelstellingen. Toch blijkt het moeilijk te zijn om betrouwbare gegevens te vinden over moedersterfte. De derde indicator was oorspronkelijk bedoeld om de toegang tot reproductieve gezondheidszorgen²⁷ op te volgen. Deze indicator is vrij vanzelfsprekend voor het Belgische beleid dat expliciet verwijst naar reproductieve gezondheidszorgen. De inenting van kinderen is een goede indicator voor de goede werking van de overheidsdiensten in de gezondheidssector. Het is ook een indicator die zeer eenvoudig te begrijpen is en goed aanspreekt. De vijfde voorgestelde indicator, HIV-prevalentie bij 15-24 jarige zwangere vrouwen, is een goede aanwijzer van recente HIV-infecties. Het opvolgen van deze indicator bij

²⁴ Deze indicator is mits enige inspanning goed op te volgen en betrouwbaarder dan gegevens over HIV-prevalentie bij het geheel van de bevolking.

²⁵ Enkel het gebruik van condooms is effectief tegen AIDS-besmetting

²⁶ Eventueel kan ook de internationaal aanvaarde indicator van inentingsgraad tegen mazelen worden gebruikt. Ook de Wereldbank gaat die gebruiken voor de opvolging van de IDA-programma's.

²⁷ Dit was de oorspronkelijke formulering van de zesde internationale ontwikkelingsdoelstelling, die later (onder druk van enkele conservatieve regeringen) werd vervangen door de huidige Millennium doelstelling 6.

vrouwen van de leeftijdsgroep 15-19 jarigen zou nog beter zijn (hoewel dit gegeven niet altijd beschikbaar is).

Het kan nuttig zijn gebruik te maken van twee bijkomende indicatoren: één gericht op de input of de inspanning die wordt geleverd en één die gericht is op impact. De voorgestelde input-indicator is het gedeelte van het BNP dat wordt besteed aan gezondheidszorg. De voorgestelde impact indicator is de levensverwachting bij geboorte. Deze laatste geeft eveneens een goede indicatie van de ravage die wordt aangericht door de HIV-AIDS epidemie: in Afrikaanse landen met een ernstig AIDS-probleem daalt de levensverwachting.

De voorgestelde kern-indicator is de kindersterfte.

4. Onderwijs en vorming

De onderwijs- en vormingssector is eveneens een traditionele sector voor de Belgische samenwerking. Het toegankelijk maken van het basisonderwijs voor iedereen vormt één van de acht basisdoelstellingen van de Millennium-verklaring. Op internationaal vlak werden drie indicatoren terzake vooropgesteld:

Millenniumdoelstelling 2: Iedereen basisonderwijs verschaffen

Target 3: Ervoor zorgen dat tegen 2015 alle kinderen, zowel jongens als meisjes, een volledige cyclus van basisonderwijs hebben genoten.

- de netto inschrijvingsgraad,
- het aandeel van de kinderen uit de cohorte van het eerste studiejaar die het vijfde jaar bereiken
- de alfabetiseringsgraad van jongvolwassenen.

Wij stellen voor om de drie indicatoren te gebruiken in de Belgische samenwerking.

Commentaar

De gegevens hierover zijn vrij gemakkelijk te vinden. Toegang tot basisonderwijs is niet alleen een sedert lang aanvaarde cruciale ontwikkelingsdoelstelling, het is tevens een van de belangrijke mensenrechten, die nog werden versterkt door het Verdrag betreffende de rechten van het kind. Er dient evenwel op gewezen dat de netto inschrijvingsgraad gemeten aan de inschrijvingen als dusdanig nog niet garandeert dat de kinderen inderdaad op de schoolbanken zitten. In de UNICEF-publicaties worden daarom ook cijfers verstrekt over effectieve deelname aan de lessen (school-attendance). De cijfers daarover liggen uiteraard lager dan deze van de inschrijvingen en vormen een interessante bijkomende indicator.

Ook de tweede voorgestelde indicator legt meer de nadruk legt op effectieve deelname. Deze indicator (proportion of pupils starting grade 1 who reach grade 5) is te vinden in de meeste internationale publicaties²⁸. Voor landen die al verder staan in het realiseren van universele toegang tot lager onderwijs is deze indicator alleszins beter om vooruitgang te appreciëren dan de netto-inschrijvingsgraad. In het recente beleid van de Wereldbank en een aantal andere donoren, - verenigd in het Fast Track Initiative – Education for All -, wordt er voor gekozen om de graad 5 norm te vervangen door het percentage van het aantal kinderen dat het laatste jaar

²⁸ De Wereldbank zelf zal voor de opvolging van de IDA-programma's een andere meer voor de hand liggende indicator gebruiken, met name het aandeel van de lagere schoolkinderen die de lagere cyclus met vrucht beëindigen. Zie cijfers in 'Measuring Outputs and Outcomes in IDA-countries', IDA/SecM 2002.0046, Febr. 2002.

van de lagere schoolcyclus met succes afsluit. Dit is uiteraard een meer voor de hand liggende indicator en we stellen voor om deze te gebruiken waar zulks mogelijk is.

De alfabetiseringsgraad van jongvolwassenen kan beschouwd worden als een impact-indicator voor het onderwijs. Hij geeft aan hoe efficiënt het onderwijs is geweest in de ruimere periode (ongeveer 10 jaar) die het jaar van meting voorafgaat. Hij laat evenwel ook toe om rechtstreeks de resultaten te integreren van programma's die gericht zijn op volwassenenvorming. Aangezien volwassenenvorming deel uitmaakt van de Belgische strategie in de sector onderwijs en vorming is het aangewezen deze indicator zo veel mogelijk in te bouwen in de opvolging van de programma's.

Als kern-indicator wordt de Primary Completion Rate voorgesteld, dus het percentage van de kinderen dat de lagere schoolcyclus afmaakt.

5. Landbouw en voedselzekerheid

In de strategienota²⁹ voor landbouw en voedselveiligheid worden drie indicatoren vermeld, waarvan er één kan gebruikt worden voor de opvolging van de interventies: de evolutie van het aandeel van de bevolking dat lijdt aan ondervoeding. Beide andere indicatoren (het aandeel van de landbouw in het BNP en het aandeel van de landbouw in de tewerkstelling) meten structurele evoluties die echter niet rechtstreeks betrekking hebben op de beleidsdoelstellingen.

De landbouwsector maakt geen deel uit van de Millennium-doelstellingen. Voedselzekerheid daarentegen kan geassocieerd worden met het objectief om de honger terug te dringen.

De volgende indicatoren kunnen gebruikt worden voor het opvolgen van het Belgische beleid:

Voor de landbouw:

- evolutie van de landbouwproductie: de 'Crop Production Index'

Voor de voedselzekerheid:

- het aandeel van de bevolking dat beneden de minimumdrempel inzake calorieconsumptie valt
- de evolutie van 'stunting' (lengte voor leeftijd) voor chronische ondervoeding
- de evolutie van 'wasting' (gewicht voor lengte) voor acute ondervoeding
- de evolutie van 'underweight' (gewicht voor leeftijd)

Gegevens en commentaar

De gegevens inzake de Crop Production Index zijn afkomstig van FAO maar ook te vinden in de World Development Indicators. De index vergelijkt de landbouwproductie met de basisperiode 1989-91. De gegevens voor de calorieconsumptie zijn te vinden in de FAO-publicatie 'The State of Food Insecurity in the World' (bijlage 8A). De methodologie is nogal rudimentair en gebaseerd op nationale productiecijfers, handelsstromen en voorraden. Zie bijlage 8B. Ze lijkt minder aangewezen voor het opvolgen van interventies en projecten. Voor deze laatste

²⁹ Bijlage van de strategienota
Indicatoren versie 2/1/2003

wordt voorgesteld om de praktijk van het Belgisch Overlevingsfonds te volgen en de indicator belemmerde groei of 'stunting' (lengte voor leeftijd) te gebruiken. Die indicator lijkt ons het best aan te geven hoe het met de nutritionele toestand van de bevolking staat. Het is daarenboven een goede 'proxy' voor de status van de vrouwen in de betrokken samenlevingen³⁰. Voor acute ondervoeding en voor programma's van humanitaire hulpverlening wordt best gebruik gemaakt van de indicator 'wasting' (gewicht voor lengte), die evolueert op korte termijn. Beide indices worden gecombineerd in het ondergewicht (underweight). De gegevens zijn te vinden in de courante publicaties van de internationale instellingen.

Als kern-indicator wordt ondervoeding (underweight children) voorgesteld.

6. Basisinfrastructuur

Voor basisinfrastructuur zijn er geen internationaal aanvaarde indicatoren afgesproken, maar er bestaan uiteraard heel wat gegevens die aspecten van deze sector belichten of meten. In de strategienota is er sprake van verschillende domeinen voor basisinfrastructuur: water, sanitaire voorzieningen, energie, transport, telecommunicatie, basisgezondheidszorg, basisonderwijs en de landbouwsector.

Voor water en sanitaire voorzieningen beschikken we over twee indicatoren, met name het aandeel van de bevolking dat toegang heeft tot een beveiligde drinkwaterbron en tot sanitaire voorzieningen.

Voor de andere aangehaalde domeinen stellen we voor om gebruik te maken van de volgende indicatoren:

Energie: aandeel hernieuwbare energiebronnen in het energieverbruik

Transport: percentage verharde wegen

Telecommunicatie: het aantal telefoonlijnen per duizend inwoners

Gezondheidssector: percentage bevolking met toegang tot veilig water

Alles samen geeft dit dus vijf indicatoren³¹:

- aandeel van de bevolking tot beveiligd drinkwater (voor water en gezondheid)
- aandeel van de bevolking met toegang tot sanitaire voorzieningen
- aandeel hernieuwbare bronnen in het energieverbruik
- percentage verharde wegen
- aantal telefoonlijnen per 1000 inwoners

Gegevens en Commentaar

Alle gegevens zijn te vinden in de 'World Development Indicators' van de Wereldbank, behalve het aandeel van de hernieuwbare energiebronnen, dat door de VN werd gepubliceerd.

Vijf indicatoren lijkt weliswaar wat veel, maar de sector is vrij divers. Drie van de voorgestelde indicatoren (de eerste twee en de laatste) zijn MDG-indicatoren en sommige ervan worden voor ook voor andere domeinen voorgesteld.

³⁰ Zie strategienota gender mei 2002 p. 10 en 11

³¹ De eerste indicator wordt twee maal gebruikt.

Voor energie zou kunnen gekozen worden voor commercieel energiegebruik, maar op zich is dat geen ontwikkelingsrelevante indicator. Op langere termijn en met het oog op duurzame ontwikkeling zou beter gekeken worden naar het aandeel van hernieuwbare energiebronnen in het gehele verbruik. Het percentage verharde wegen is evenmin perfect als indicator. Het ware beter informatie te hebben over beschikbaarheid of toegankelijkheid van rurale wegen, maar dat lijkt weinig realistisch. Bij gebrek aan beter wordt dus geopteerd voor het percentage verharde wegen.

Als kern-indicator wordt de toegang tot een beveiligde waterbron vooropgesteld.

7. Conflictpreventie en maatschappij-opbouw

De strategienota over deze sector heeft het over 'onderhandelde' indicatoren³², maar reikt geen concrete indicatoren aan.

De beste referentie inzake indicatoren op dit terrein die we recentelijk hebben ontmoet is een publicatie van de Wereldbank³³, die tracht om de 'governance-dimensie' te berekenen. Zie bijlage 9. Die indicator is evenwel niet courant beschikbaar. Het alternatief daarvoor is de index inzake politieke vrijheden die jaarlijks wordt gepubliceerd door Freedom House.

Wij zouden voorstellen om voor het Belgische beleid gebruik te maken van drie indicatoren:

- De inkomensongelijkheid (het aandeel van de laagste 20% in inkomen of consumptie)
- De verhouding militaire uitgaven versus sociale uitgaven
- De index voor politieke vrijheid (Freedom House)

Gegevens

De indicator voor inkomensongelijkheid is tevens een MDG-indicator en te vinden in de courante internationale rapporten. De meeste publicaties van Wereldbank, UNDP en UNICEF geven ook cijfers over het aandeel van de militaire uitgaven in het overheidsbudget of het BNP of BNI. Er is spijtig genoeg niet steeds een cijfer beschikbaar over de verhouding militaire uitgaven ten opzichte van de uitgaven in de sociale sector³⁴. Het jaarlijks UNICEF-rapport geeft de cijfers op een wijze die het gemakkelijkst toelaat om deze verhouding te beoordelen. De interpretatie ervan moet uiteraard met enige zin voor nuance en de context bekeken worden, maar als vuistregel kan gesteld worden dat een verhouding van meer dan honderd procent problematisch is³⁵. Als index voor politieke vrijheid gebruiken we de jaarlijkse gegevens van Freedom House (website: www.freedomhouse.org). Zie bijlage 10. Er wordt verder gewerkt aan het opstellen van 'good governance'-indicatoren. Wellicht kunnen bepaalde daarvan in de nabije toekomst worden gebruikt ter aanvulling of vervanging van de politieke vrijheidsindex.

³² Versie van 7 maart p. 35

³³ Zie World Bank Research Working Paper: Governance Matters II: Updated Indicators for 2000-01 (D. Kaufmann, A. Kraay en P. Zoido-Lobaton – februari 2002)

³⁴ Vroegere UNDP Human Development Reports verschaften wel die informatie.

³⁵ In een reactie op de draftversie van deze Nota stelde de attaché in New York dat het nuttig zou zijn om voor elke indicator een gelijkaardige richtlijn of vuistregel te bepalen. Waar zouden we naartoe willen? Allicht moet zulks vooral in de context van individuele landen worden bekeken.

De inkomensongelijkheid (verhouding tussen de consumptie van het laagste quintiel met die van het hoogste quintiel in de budget-enquêtes) wordt de kern-indicator.

8. Gelijke rechten en kansen voor mannen en vrouwen

In de bijlage van de strategienota worden de belangrijkste gender-indicatoren opgenomen (zie bijlage 11). De internationale gemeenschap heeft de vier volgende indicatoren aangenomen om de genderthematiek op te volgen:

- De verhouding tussen meisjes en jongens in het basis, secundair en hoger onderwijs
- De verhouding tussen meisjes en jongens wat betreft geletterdheid bij jongvolwassenen (15-24 jaar)
- Het aandeel van vrouwen in de betaalde tewerkstelling buiten de landbouwsector en
- Het aandeel van de parlementaire zetels dat wordt ingenomen door vrouwen.

Wij stellen voor om als kern-indicator de verhouding te nemen van meisjes ten aanzien van jongens in het onderwijs. Deze gegevens zijn te vinden in de courante jaarrapporten van de grote internationale organisaties, hoewel ze niet steeds worden uitgesplitst per onderwijsniveau. Ook de Europese Commissie hanteert deze indicator.

Daarenboven wordt voorgesteld om telkens als zulks mogelijk is de indicatoren voor alle andere domeinen op te splitsen naar sexo-specificiteit. Dat is doenbaar voor een aantal indicatoren, zoals aangegeven in de synthesesetabel.

9. Zorg voor het leefmilieu

Sommige indicatoren werden reeds besproken bij het gedeelte betreffende duurzame ontwikkeling. We kunnen dus verwijzen naar de vijf indicatoren die daar werden aangehouden. Rekening houdend met het toekomstig belang van het behoud van de bossen zouden we echter voorstellen om het vruchtbaarheidscijfer te vervangen door het percentage van het land dat bebost is als specifieke indicator voor de zorg voor het leefmilieu.

Gegevens en commentaar

De gegevens zijn opgenomen in de World Development Indicators, behalve de ecologische voetafdruk en het aandeel van de hernieuwbare bronnen in het energieverbruik. De uitstoot van koolstofdioxide en het percentage beboste oppervlakte zijn MDG-indicatoren.

De uitstoot van koolstofdioxide zou gehanteerd worden als kern-indicator.

10. De sociale economie

In de strategienota wordt de sector van de sociale economie toegespitst op ziekteverzekering, micro-krediet en eerlijke handel. Voor geen enkel van deze terreinen beschikken we over algemeen aanvaarde indicatoren. De sector komt als dusdanig ook bijna nergens ter sprake in internationale fora of publicaties. Indien we over indicatoren wensen te beschikken zal er bijgevolg nog vrij veel onderzoek dienen te gebeuren. Het aandeel van de bevolking dat beschikt over een ziekteverzekering en het percentage met toegang tot krediet lijken het meest voor de hand liggende indicatoren.

Conclusie

In het kader van de toenemende nadruk op resultaat-gericht beheer en beleid is het belangrijk dat de Belgische ontwikkelingssamenwerking meer, stelselmatiger en beter gebruik maakt van indicatoren voor het opvolgen van haar activiteiten. De internationale aandacht voor de Millennium-doelstellingen en de statistieken die voor het opvolgen daarvan noodzakelijk zijn zorgen ervoor dat de beschikbaarheid van cijfergegevens per land, regio en wereldwijd veel vlotter zal gebeuren dan in het verleden het geval was. Wij stellen dan ook voor dat in de toekomst maximaal gebruik zou worden gemaakt van zulke MDG-statistieken en dat België zelf een selectie zou maken uit de veelheid van bestaande statistieken om de essentiële dimensies van het samenwerkingsbeleid op te volgen in elk van de 10 domeinen die kunnen worden afgeleid uit de Wet van 25 mei 1999.

Bij het gebruik van indicatoren moet aandacht geschonken worden aan het probleem van de zg. attributie. De evolutie van bepaalde ontwikkelingsindicatoren van een partnerland kan en zal een bepaalde richting uitgaan. De vraag daarbij is in welke mate het Belgische samenwerkingsbeleid daartoe zal hebben bijgedragen, dus in welke mate de evolutie kan worden toegeschreven aan de Belgische interventie(s).

In heel wat gevallen zal het onmogelijk zijn om die bijdrage toe te wijzen aan individuele (of zelfs collectieve) actie van de donor (attributie). Zoals sommigen het thans stellen lijkt het meer aangewezen het in dit verband te hebben over contributie eerder dan attributie. De vraag is dan eerder of en hoe een donor heeft bijgedragen tot het behalen van een globaal resultaat. Dat globaal resultaat wordt dan in eerste instantie bepaald door de inspanningen (of het gebrek aan inspanningen) die het land zelf levert en pas in tweede instantie door de donorinspanningen.

In andere gevallen kan het wel mogelijk zijn dat Belgische (of donor-) interventies een rechtstreekse impact hebben op de evolutie van één of andere indicator. Het is dan ook aangewezen om zulke indicatoren in de mate van het mogelijke in te bouwen in de opvolging van de interventies. Daartoe werd in de synthesesetabel een kolom 'project-relevantie' toegevoegd.

Zoals gesteld wordt best gewerkt met indicatoren, zoals die bepaald werden door het partnerland zelf in de Poverty Reduction Strategy Papers en/of met indicatoren die internationaal gehanteerd worden in het kader van de Millennium-doelstellingen. In de tabel wordt deze informatie aangebracht. Er wordt ook aangegeven of de geselecteerde indicatoren worden gebruikt door de Europese Commissie.

In de synthesesetabel worden een dertigtal indicatoren aangehouden, waarvan een twintigtal kunne gebruikt worden als kern-indicator. Die keuze is selectief en sluit zeker niet uit dat voor de bedoelde sectoren of thema's ook andere indicatoren zouden worden gebruikt. Niettemin is het nodig een beperkte keuze te maken om het beheer en de informatie overzichtelijk te houden. De bedoeling van de kern-indicatoren bestaat er in om een referentie te vormen voor de algemene appreciatie van het Belgisch ontwikkelingsbeleid. In feite echter geven de meeste indicatoren veeleer aan hoe het gaat met onze partnerlanden dan wel hoe het gaat met onze eigen 'performance'. Of en hoe de bijdrage van de Belgische ontwikkelingssamenwerking dient te worden ingeschat is allicht niet in één of meerdere cijfermatige indicatoren te vatten. Dat is meer een kwestie van beleidsappreciatie. Een goede evaluatie kan zulk een bijdrage aan het globale resultaat eventueel aan het licht brengen.

Synthesetabel

Domein	Voorgestelde indicatoren (kern-indicatoren vetgedrukt)	MDG indicator	EU indicator	Project relevant	Sexo- specif.
Armoede en honger	Extreme armoede (1 \$ / dag of nat.)	ja	ja	event.	ja
	Ondergewicht kinderen	ja	ja	ja	ja
	Belemmerde groei (stunting)	neen	neen	ja	ja
Duurzame ontwikkeling	Ecologische voetafdruk of Bescherming biologische diversiteit	neen	neen	neen	neen
		ja	neen	event.	neen
	Vruchtbaarheidscijfer	neen	neen	ja	n.v.t.
	Uitstoot koolstofdioxide	ja	neen	event.	neen
	Aandeel hernieuwbare energiebronnen	neen	neen	ja	neen
	Gebruik friswater	neen	neen	ja	neen
Basisgezondheidszorgen	Kindersterfte	ja	ja	ja	event.
	Moedersterfte	ja	neen	event.	n.v.t.
	Gebruik contraceptiva	ja	neen	ja	ja
	Inentingsgraad (DPT3 of mazelen)	ja	ja	ja	event.
	HIV-prevalentie 15-24 zwang. vrouw.	ja	ja	ja	n.v.t.
	Uitgaven gezondheid in % BNP (bijkom.)	neen	neen	event.	neen
	Levensverwachting bij geboorte (bijkom.)	neen	neen	neen	ja
Onderwijs en vorming	Netto-inschrijvingsgraad	ja	ja	ja	ja
	Cohorte naar graad 5	ja	neen	ja	ja
	Primary Completion Rate	neen	ja	ja	ja
	Alfabetiseringsgraad 15-24 jarigen	ja	neen	ja	ja
	Primary school attendance (bijkom.)				
Landbouw en voedselveiligheid	Evolutie landbouwproductie	neen	neen	ja	neen
	Gebrek aan calorieën	ja	neen	neen	neen
	Belemmerde groei (stunting)	neen	neen	ja	ja
	Acute ondervoeding (wasting)	neen	neen	ja	ja
	Ondergewicht (underweight)	ja	ja	ja	ja
Basisinfrastructuur	Toegang tot veilig drinkwater	ja	ja	ja	neen
	Toegang tot sanitaire voorzieningen	ja	neen	ja	neen
	Aandeel hernieuwbare energiebronnen	neen	neen	ja	neen
	Percentage verharde wegen	neen	neen	event.	neen
	Telefoonlijnen per 1000 inwoners	ja	neen	ja	neen
Vredesopbouw	Inkomensongelijkheid	ja	neen	event.	event.
	Verhouding militaire/ sociale uitgaven	neen	neen	neen	neen
	Index politieke vrijheid	neen	neen	neen	neen
Gelijke rechten en kansen voor mannen en vrouwen	Verhouding meisjes/jongens in het lager onderwijs	ja	ja	ja	ja
	Idem middelbaar onderwijs	ja	ja	ja	ja
	Idem alfabetisering jongvolwassenen	ja	neen	ja	ja
	Deeln. vrouwen betaalde arbeid (bijkom.)	ja	neen	event.	ja
	Vrouwelijke Parlementairen (bijkom.)	ja	neen	event.	ja
Leefmilieu	Uitstoot koolstofdioxide	ja	neen	ja	neen
	Ecologische voetafdruk	neen	neen	neen	neen
	Gebruik friswater	neen	neen	ja	neen
	Aandeel hernieuwbare energiebronnen	neen	neen	ja	neen
	Beboste oppervlakte	ja	neen	ja	neen
Sociale economie	Aandeel bevolking met ziekte verzekering				
	Aandeel bevolking met toegang tot krediet				

Bronnen:

WDI: World Development Indicators (Wereldbank)

UNICEF: La situation des enfants dans le monde

WWF: World Wildlife Fund for Nature. Living Planet Report 2002

Opmerkingen:

1. Norm van 1\$ per dag of de nationale armoededrempel
2. De ecologische voetafdruk is een afgeleide indicator die wordt berekend op basis van beschikbare gegevens
3. De Primary Completion Rate zal allicht de bestaande MDG-indicator 'Cohort reaching Grade 5' vervangen.
4. Belemmerde groei wordt vrij gemakkelijk gemeten samen met ondergewicht en acute ondervoeding

Bijlagen

1. De Millennium Development Goals, Targets en Indicatoren	20
2. Armoedegegevens per regio	24
3. Armoedegegevens per land	28
4. Inkomensverdeling per land	30
5. Ondervoeding	32
6. De 'hongerkoer' van de Wereldvoedseltop	35
7. De ecologische voetafdruk	36
8. Beschikbaarheid voedsel en 'diepte' van de ondervoeding	39
9. Governance indicatoren	44
10. Gegevens Freedom House per land en per klasse	58
11. Sexo-specifieke indicatoren van de gender strategienota	61
12. Indicatoren voor MDG's en PRSP's.	64
13. Indicatoren gebruikt door de Europese Commissie	76
14. Bibliografie	92

BIJLAGEN